

RECENSIES

Het nummer bevat zowel algemeen theoretische beschouwingen als enkele case-studies van conflictregulering in Nederland en België. In de laatste categorie passen de bijdragen van de historicus J. Bank en de Antwerpse politicoloog G. Dierickx over respectievelijk de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de 'tweede schoolstrijd' — de vorige speelde zich eind vorige eeuw af— in België tijdens de jaren 1950-1975.

In de meer theoretisch gerichte bijdragen zijn de Belgen vertegenwoordigd door L. Huyse ('Pillarization reconsidered'), B. Pijnenburg, die Huyses werk vooral kritiseert wegens een gebrek aan empirische bewijsvoering, en tenslotte door de godsdienstsocioloog J. Billiet, die in zijn artikel de politicologische en de sociologische benadering van verzuiling met elkaar probeert te verbinden.

Het Nederlandse theoretische aandeel vertoont ongeveer dezelfde opzet. Lijphart kijkt terug na vijftien jaar, M. van Schendelen, politicoloog en tevens eindredacteur van dit nummer, geeft een bloemlezing van de belangrijkste kritiek die Lijpharts werk gekregen heeft en tenslotte zijn er twee bijdragen van de politicoloog H. Daalder en de socioloog J. Ellemers. Daalders historische artikel beschrijft de voorgeschiedenis en het ontstaan van het consociationele analysemodel; Ellemers schetst op zeer globale wijze de Nederlandse verzuiling als een strategie, gebruikt in een kleine en verdeelde natie met het doel een aantal moderniseringsverschijnselen te kanaliseren. Het geheel wordt afgesloten met een uitstekende bibliografie.

H. Righart

T. Akkerman en S. Stuurman, ed., *De zondige riviera van het katholicisme. Een lokale studie over feminisme en ontzuiling 1950-1975* (Amsterdam: SUA, 1985, 263 blz., f34,50, ISBN 90 6222 121 1).

Het is verrassend te ontdekken dat achter deze adembenemende titel een bundel opstellen schuilt over Den Bosch. Wie een beschrijving verwacht van het Sodom en Gomorra van Nederland, komt evenwel bedrogen uit, want met de zondige riviera werd in de jaren vijftig het psychologisch instituut te Nijmegen bedoeld. Dit instituut stond bij conservatieve katholieken onder de verdenking een bordeel te zijn voor religieuzen en priesters; nieuwlichters als Buytendijk, Trimbos, Ruygers, Fortman, Grossouw, Terruwe en Willem Duynstee golden als de bordeelhouders.

Op het eerste gezicht lijkt de titel dan ook weinig functioneel, eerder verwarring wekkend. Maar bij nadere beschouwing etiketteert zij toch aardig de bedoeling van de onderzoeksgroep, namelijk te komen tot een opwaardering van de jaren vijftig als object van studie. De katholieke samenleving was toen nog vrijwel geheel geclericaliseerd, maar de pogingen om moderne opvattingen over de zin van het aardse bestaan buiten de deur te houden werden steeds krampachtiger. De secularisering, zo bleek in de jaren zestig, was niet meer te stuiten. Het fundament van de katholieke zuil werd in de jaren vijftig al brozer en brozer, zodat de ineenstorting in de jaren zestig zich allesbehalve plotseling voltrok, eerder een logisch gevolg was van het vroeg na de oorlog gedemonstreerd onvermogen van de katholieke kerk om in te spelen op de eisen van de tijd. Wil men de jaren zestig begrijpen, dan is inzicht in de verschuivende patronen in het voorafgaande decennium nodig.

Het boek, resultaat van een onderzoek van doctoraalstudenten politicologie van de Universiteit van Amsterdam onder leiding van Siep Stuurman, bevat verslagen over onmaatschappelijkheidsbestrijding, jongerengroepen, de NVSH, Dolle Mina, katholieke vrouwenorganisaties in de Brabantse hoofdstad. Het is vooral de cultuur van de tegenbewegingen, waarop de aandacht van de onderzoekers zich richtte. In een lang uitgevallen inleiding tracht de eerste redacteur de lezer ervan te overtuigen dat aan het feminisme de centrale rol toevalt in de afbraak van het zuilensysteem, terwijl de tweede redacteur in een beknopte uitleiding de samenhang tussen de qua thematiek en aanpak nogal uiteenlopende opstellen zo projecteert dat wij ze alle in hun betrek-

keijk isolement moeten zien als illustratie van steeds hetzelfde: debunking van het recente verleden, dat door historische mythologie en journalistieke waan van de dag danig vertekend is.

Op basis van de hier bijeengebrachte Bossche 'geschiedenissen' concludeert Stuurman dat de revolutie van de late jaren zestig niet uit de lucht kwam vallen en ook geen oppervlakkige zinsbegoocheling was van een paar journalisten en opgewonden wereldverbeteraars zoals sommigen ons achteraf willen doen geloven. Deze tot nader onderzoek inspirerende conclusie kreeg ongezochte bijval in diverse redevoeringen op het NHG-congres over Nederland 1955-1973, dat in 1985 kort na het verschijnen van het boek plaatsvond. Maar waar op het congres met veel slagen om de arm hypothesen geformuleerd werden, generaliseert Stuurman vanuit een onderzoek naar de ontwikkelingen op een aantal deelterreinen van het maatschappelijk leven in een provincieplaats, waarvan de representativiteit niet is onderzocht.

Een tweede probleem betreft de verhouding tussen de algemene opzet en de uitwerking. Het was de onderzoekers niet te doen om beleid of partijpolitiek, noch om levensgeschiedenissen of opinies, maar om wat zich afspeelde op het tussengebied tussen de 'grote politiek' en het persoonlijk leven. Nu is mij niet duidelijk geworden, wat hiermee precies bedoeld is. Dat kan liggen aan de versluisende werking van theoretische beschouwingen, die in dit boek bepaald niet ontbreken. Maar laat ik het erop houden dat het bevattingsvermogen van de recensent wat aan de geringe kant is. Wel is mij opgevallen dat het — in mijn ogen meest geslaagde — verhaal van Tjaard Heikens over onmaatschappelijkheidsbestrijding nu juist een inventarisatie is van strategieën en beleidsvoornemens aan de hand van rapporten, statuten en onderzoeksverslagen, aanvankelijk van het particulier initiatief op het terrein van de caritas, later van professionele (overheids)instellingen, en dat de studie van Dolle Mina een typisch voorbeeld is van levensgeschiedenissen; bijna driekwart van de 112 noten bij dit artikel verwijst naar interviews met zeventien Dolle Mina's.

Noteert men aan de debetzijde de hier en daar loodzware theoretische verpakking, de wisselende kwaliteit van de bijdragen en de hierboven genoemde twee bezwaren, dan dient aan de creditzijde te staan dat het boek in al zijn beperktheden inzicht verschaft in de werking van de mechanismen, die uiteindelijk de positie van de instituties van de katholieke zuil ondermijnd hebben. Geleidelijke professionalisering van het publieke leven en het verwachtingspatroon van de naoorlogse generaties zijn vaak de belangrijkste stimulansen genoemd voor de veranderingen in de jaren zestig. Het is een verdienste van Stuurman en de zijnen op basis van empirische gegevens aangetoond te hebben dat deze veronderstelling althans voor Den Bosch welhaast perfect opgaat.

J. Bosmans

C. Augustijn, ed., *Kerk in Nederland, 1945-1984* (Delft: Meinema, 1984, 188 blz., f29,50, ISBN 90 211 3083 1).

De houding van de kerken in ons land tegenover de kerkelijke, politieke en maatschappelijke vraagstukken heeft zich in grote lijnen ontwikkeld van een aanvankelijk star afwijzen van wat nieuw was naar een zich openstellen voor en in sommige opzichten zelfs naar een zich hartstochtelijk engageren met actuele problemen. Pastorale motieven om de desinteresse van het kerkvolk een halt toe te roepen, zijn voor deze verandering niet de minste drijfveren geweest. Zulk een ontwikkeling evenwichtig documenteren in nog geen tweehonderd bladzijden lijkt mij onbegonnen werk. Als men de institutionele complexiteit van de protestantse kerken op zich laat inwerken en als men zich vervolgens realiseert dat alleen al de katholieke bisschoppen in de periode 1945-1980 meer dan vierhonderd officiële documenten de wereld ingestuurd hebben, dan kan men zich de moeilijkheden van de Amsterdamse (VU) hoogleraar in de kerkgeschiedenis Augustijn wel voorstellen. Hij heeft het zich allesbehalve gemakkelijk gemaakt door zich niet uitsluitend te